

FRANSIZ DEVRİMİ'NDE KADIN:EKSİK YURTTAŞ

WOMAN IN THE FRENCH REVOLUTION:DEFICIENT CITIZEN

Arař. Gör. Diren ÇAKMAK, Çankaya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, direncakmak@cankaya.edu.tr

ÖZET

Fransız Devrimi'nde eşitsiz bir rol dağılımı olduğunu söylemek mümkündür. Bununla beraber Fransız Devrimi'nin kadınların tarihinde yeni bir sayfa açmış olduğu bir gerçektir. Çalışmanın amacı, kadının tüm zaman ve mekanlarda var olma mücadelesinin bir örneği olan Devrim içindeki konumunu tam da Devrim içinden göstermektir. Bu bağlamda çalışmada, devrimde kadının rolüne, kadın haklarının formülasyonlarının nasıl yapıldığına yer verilmekte ve ayrıca devrimde öne çıkan kadın portrelerinden bahsedilmektedir.

Anahtar Kelime: Fransız devrimi, kadın, devrimde kadının rolü, kadın hakları formülasyonu, devrimde kadın portesi, Thèoigne de Mèricort, Charlotte Corday, Manon Roland, Madam Du Barry, Claire Lacombe, Lucile Desmoulins, Olympe de Gouges.

ABSTRACT

It is possible to say that there was an unequal role division in the French Revolution. However it is a reality that French Revolution has opened a new page in the history of women.The aim of this study is to show the statue of women in the Revolution inside the Revolution as an example of everytime and everywhere struggle of woman. In this respect, in this study the role of women in the French Revolution and how women rights have been formulated are determined and also the important and well-known women portraits in the era of Revolution are mentioned.

Keywords: French Revolution, woman, the role of woman in the revolution, formulation of women rights, woman portrait in the revolution, Thèoigne de Mèricort, Charlotte Corday, Manon Roland, Madam Du Barry, Claire Lacombe, Lucile Desmoulins, Olympe de Gouges.

1. GİRİŞ

Kadınların, erkeklerle birlikte insanlığı temsil ettiklerini ifade etme mücadelesinde Fransız Devrimi bir dönüm noktasıdır. Kadın erkekten daha az insan ve erkekten daha az yurttaş olmadığını Devrim sürecinde göstermiştir. Kadın hem kendisi hem sınıfının tanımı bağlamında halkının özgürlüğü hem de sınıfı için savaşmıştır. Bu bağlamda, “Fransız Devrimi kadınların tarihinde yeni bir sayfa açmıştır” demek yanlış olmayacaktır. Bu çalışma ile açılan yeni sayfa okunmaya çalışılacaktır. Böyle bir okuma yapmaktaki amaç, dönemin özellikleri, dönemde şekillenen felsefi düşüncelerin gelişme çizgisinin yol göstericiliğinde, kadının tüm zaman ve mekanlarda var olma mücadelesinin bir örneği olan Devrim içindeki konumunu tam da Devrim içinden göstermektir.

Çalışma üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda Devrimde kadının rolü, ikinci kısımda Devrimde kadın hakları formülasyonlarının nasıl yapıldığı incelenecek ve üçüncü kısımda ise Devrimde öne çıkan kadın portrelerine birer sınıfsal portre olma özellikleri öne çıkartılmak suretiyle yer verilecektir.

2. DEVRİMDE KADININ ROLÜ

Fransız Devrimi’nde eşitsiz bir rol dağılımı olduğunu söylemek mümkündür. Bu eşitsiz rol dağılımını tüm siyasi gruplarda görmek mümkündür. Hem Devrim yanlısı hem de Devrim karşıtı kadınların¹ erkeklerle eşit bir statüye sahip olmamaları bir yana, erkekler nezdinde kötü bir imaja sahiptiler. İkiyüzlülük ve diğer tüm erdemsizliğe dair özellikler kadınlara atfedilirdi. Öyle ki hem *Montesquieu*² hem de *Rousseau*³’ya göre erkeklere ikiyüzlülüğü bir diğer deyişle istediğine ulaşmak için gerçek duygularını gizlemeyi kadınlar öğretmiştir.

Kadının kamusal alana girme çabaları en belirgin olarak salon sahipliğinde görülmekteydi (Landes,1990:24). Devrimden önce ve devrim süresince üst sınıf kadınları kamu alanına girmek için edebiyatın, sanatın ve gündemdeki siyasi ve sosyal konuların konuşulduğu salonları kullanmışlardır. Ancak bu salonlar, birçok erkeğe göre erdemini çiğnemesiydi. Erdemin galip gelmesi için kadının ait olduğu özel alanda kalması gerekmekteydi. Nitekim *Rousseau*, bu konudaki düşüncelerini “*Mösyö d’Alembert’e Tiyatro Üzerine Mektup*” (1758) isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Aslında onu koruyacağımız yerde kadına hizmet etmekteyiz. Onun emrine girerek onu aşağılıyoruz. Paris’teki her kadın etrafına kendinden daha kadınsı erkeklerden oluşmuş harem toplamıştır. Hepsisi kadının etrafında ona kul köle oluyorlar. Oysa kadının ancak kalbine hizmet edilir.” *Rousseau* şöyle devam eder: “Ayrılığa dayanamayıp kendileri de erkek olamayacaklarına göre kadınlar bizleri kadınsılaştırmaktadırlar (Hunt, 1996:147).”

Bu bağlamda, Devrimin başından itibaren tüm sınıflardan kadının karşı karşıya kaldığı bir bölünme ve bu bölünmenin getirdiği eşitsiz rol dağılımı olduğunu söylemek mümkündür. Erkek kamusal alanda siyasetle, kadın ise özel alanda ailesiyle ilgilenenecekti. Tabii ailenin reisi erkek olduğundan, kadının görevi asli

olarak erkekle ilgilenmek olacaktı. *Proudhon*, kadının erkeğin sadece 8/27'si olduğunu iddia ediyordu (Bendason,1990:56). Erkeğin dörtte biri etmeyen bir varlığın kamusal alanda siyasetle ilgilenmesi beklenebilir miydi? Tabi, *Condorcet*, *Saint-Simon* ve *Leclerc* gibi, kadınlar ve erkeklerin eşit olduğunu savunan erkekler de vardı. Yüzyıllardır kadın, erkeğin tamamlayıcı parçası rolünü üstlenmişti, Devrimle birden bunun değişmesi beklenemezdi. Öte yandan bunun değişmesine en çok katkı sağlayanların Devrim yanlısı kadınlar olduğunu söylemek mümkündür.

Hem Devrim yanlısı hem de Devrim karşıtı kadınlar, ayaklanmalarda eylemciler ile halk arasında hep köprü vazifesi görmüşlerdir. Ancak kadınların tamamının siyasi kaygılarla faaliyet yürüttüklerini söylemek mümkün değildir. Öyle ki sadece yiyeceklerdeki fiyat artışlarına karşı tepkilerini ortaya koymak için isyan eden kadın kalabalıkları da vardı. Siyasi kaygılarla varlık gösteren kadınlar eylemleri ve sözleriyle önce halkı harekete geçirirler, böylece isyan ateşi için kibrit çakarlar (Godineau,1990:75), isyan başladıktan sonra ise erkeklerin gerisinde yer alırlar ve erkek gruplarına müzaheret ederlerdi. Fakat kimi hallerde, örneğin bir mahkumun serbest bırakılması gibi özel bir amaç olduğunda kadınlar mücadelenin hep ön saflarında yer alırlardı. Kadınlar genellikle önce isyanı başlatır hatta eyleme gelmeyen erkekleri korkaklıkla suçlardı. Daha sonra erkekler kadınlara katılır, ardından kadın ve erkeklerden müteşekkil kalabalıklarda kadınlar erkeklerin arkasına geçer ve erkekleri destekler bir rol oynardı.

Devrim yanlısı kadınlar; 14 Temmuz 1789 tarihinde Bastille Sarayı'nın işgali, kralın İnsan ve Yurttaşlık Hakları Bildirgesi'ni onaylamaması üzerine 1789 Ekim direnişleri, 17 Temmuz 1791 tarihinde Champ de Mars Kıtali, 1792'de kralın tahttan indirilmesi ve monarşinin tamamen kaldırılması talebiyle 10 Ağustos hareketi, Mayıs-Haziran 1793'te Jakoben-Jironden çatışması ve Mayıs 1795 ayaklanmaları gibi tüm direniş ve ayaklanmalarda hep varlardı. Özellikle Sankülot kadınların 1793 yılında halk hareketleri içindeki ağırlığı belirgin bir şekilde hissedilir. Örneğin 1789 Ekim direnişinde 5 Ekim sabahı ilk önce kadınlar toplanıp Versailles'a yürüdüler, onları öğleden sonra Ulusal Muhafızlar izledi. Tüm direniş ve ayaklanmalarda kadınların ağırlığı tehlikeli bulunmuş olacak ki , 23 Mayıs 1795 tarihinde, kadınların beşten fazla kişiden oluşan gruplar halinde toplanmaları yasaklanmış ve aksine davrananların tutuklanacağı duyurulmuştur.

Kadınların tüm bu direniş ve ayaklanmalarda hareketi başlatıcı rol oynamış olmalarına rağmen, devrimci örgütlenmelerin harekete hakim olmalarıyla, kadınlar saf dışı kalmışlardır. Çünkü devrim örgütlü bir yapıyı gerektirmekteydi, oysa ki kadınlar Fransız Ulusal Muhafızları, tartışma meclisleri, siyasi gruplar gibi devrimci kurumların hiçbirinin içinde yer alamıyorlardı. Devrim karşıtı kadınlar da kimi zaman yerel papazları korumak, kimi zaman kilise çanlarının kaldırılmasını önlemek ya da kiliselerin yeniden açılmasını istemek için isyan başlatıyorlar ancak isyan başladıktan sonra erkeklerin gerisinde yer alıyorlardı.

Yurttaşlık haklarından yoksun olan kadınlar mevcut siyasal kulüplerin çoğuna üye olarak kabul edilmiyorlardı. Ancak bu durumun istisnaları da vardı. Örneğin Nicholas Bonneville, Jacques-Pierre Brissot, Jacques Godard, François Lanthenas, Condorcet'nin üyesi bulunduğu "*Hakikat Dostları Derneği*" kadınları üyeliğe kabul etmiştir. Öte yandan söz konusu derneğin siyasal kulüp olmadığını, edebiyat ve sanat derneği olduğunun altını çizmek gerekir. Derneğin dikkat çeken kadın üyeleri arasında Etta Palm D'Aelders de vardır. Derneğin kadınlar biriminin kurucusu Etta Palm D'Aelders dir. Kadınlar ilk toplantılarını 25 Mart 1791'de yapmışlardır, daha çok kadınların boşanma ve miras hakları gibi medeni haklarıyla ilgili konulara eğilmişlerdir. Dernek toplantılarına devam edenler arasında Bay ve Bayan Roland da vardır. "Hakikat Dostları Derneği"nin kadınlar biriminin, zengin kadınlar tarafından yönetilen yardım kuruluşu görevi gördüğünü söylemek yanlış olmayacaktır (Kates,1990:174) .

Devrim yanlısı kadınların birçoğu, edebiyat ve sanat faaliyetleri altında siyasal mücadele vermek yerine kendi siyasal kulüplerini kurma yoluna gitmişlerdir. Bu noktada şu hususun altını çizmekte fayda vardır: 1791 Anayasası ile getirilen "aktif yurttaş" ve "pasif yurttaş" ayırımından kaynaklı erkeklerin de hepsinin siyasal kulüplere üye olmaları söz konusu değildir. Dolayısıyla siyasal kulüp kurma yoluna giden kadınların aynı zamanda sınıf mücadelesi de verdiklerinin belirtmek yerinde olacaktır. Kadınlar bu kulüplerde kanunları değerlendirmekte, gazete yazılarını tartışmakta ve karşılıklı yardım faaliyetlerinde bulunmak için bir araya gelmekteydiler. Bu kulüplerin başlıcaları Yasa Dostları Kulübü ve Devrimci Cumhuriyetçi Kadın Yurttaşlar Derneği idi. Yasa Dostları Kulübü ise Théroigne de Méricourt tarafından kurulmuştur. Kadınlar burada kitap okuyor, ülke gündemindeki meseleleri tartışıyorlar ve toplumsal işlerle meşgul oluyorlardı. Devrimci Cumhuriyetçi Kadın Yurttaşlar Derneği ise Pauline Lèone başkanlığında ve Claire Lacombe sekreterliğinde kurulmuştur. Dernek üyeleri cumhuriyeti simgeleyen üç renkli kokart takıyorlar, kadınların silah taşınması yasak olduğu halde hançer ya da tabanca taşıyorlardı. Derneğin başlıca talepleri, sabit fiyat yasası, eşitlik ve özgürlüktü.

Ne Yasa Dostları Kulübü ne Devrimci Cumhuriyetçi Kadın Yurttaşlar Derneği ne de diğer siyasal kulüpler erkekler tarafından hoş karşılanmıyordu. 1793 yılı Ekim ortasında Jakoben Konsey Üyesi *Fabre d'Eglantine* şöyle diyordu: "*Bu kulüpler aile analarının, aile ile kızlarının, kardeşleriyle ilgilenen kızların bir araya gelmesinden oluşmamakta, macera düşkünü, serseri, özgürlüğü seçmiş amazonlardan oluşmaktadır*" (Hunt,1996:161).

Bu kulüpler 30 Ekim 1793 tarihinde bir kararname ile Konvansiyon tarafından doğal düzeni yeniden kurma gerekçesiyle yasaklandılar ve kapatıldılar. Kulüpleri kapatan kararnameyi tanıtan raporda *Amar*, cinsiyetler arasında siyasal ve sosyal rol ayrımı sorununu gündeme getirerek, şu sonuca varıyordu: "*Kadınların siyasal haklarını kullanmaları olanaklı değildir*" (Godineau,2005:27). *Amar*, Güvenlik Komitesi adına şöyle diyordu: "*Kadının kaderi, doğası gereği özel işler için yaratılmış olmaktadır. Bu toplumun genel düzeni gereğidir. Bu toplumsal düzen kadınla erkek arasındaki farkların bir sonucudur. Her cins*

kendine uygun amaçlar içindir. Erkek güçlü ve diridir; doğuştan enerjik, cesur ve atılgandır. Kadınlar genelde yüksek fikirlere ve ciddi düşüncelere uygun yapıda değildir. Eski çağlarda doğal korkaklığı ve utangaçlığı nedeniyle ailenin dışına çıkamamış olan kadınların Fransız Cumhuriyeti'nde politik toplantılara katılmasını istiyor musunuz?" (Landes,1990:145) Kadın kulüplerinin kapatılması kadının özel alan dışına çıkmasını engellemeye yönelik bir diğer deyişle kadının özgürlüğünün yok edilmesine dair bir girişimdi. Devrim yanlısı kadınlar söz konusu karara tepki göstermekte gecikmediler.

Söz konusu karardan iki hafta sonra bir grup kadın Paris Kent Konseyine kırmızı şapkalar giyip geldiler. Bunun üzerine *Chaumette* Konsey üyelerine şöyle seslenmiştir: *"Bir kadının kendini erkekleştirmeye çalışması tüm doğa yasalarına aykırıdır. Bu sapık kadınların, bu erkekleşmiş kadınların özgürlüğün simgesini kirletmek amacıyla pazarlarda kırmızı şapkayla dolaştığını Konseye hatırlatırım. Cinsiyet değiştirmek ne zamandan beri serbest? Ne zamandan beri kadınların ev işlerini, çocukların beşiklerini terk edip kamu alanlarına, galerilerde nutuk atmaya, Senatoya gelmeleri kabul edilmekte?"* Kadınlara ise *Chaumette* şöyle haykırmıştır: *"Erkek olmak isteyen siz küstah kadınlar! Neyiniz eksik? Başka neye gereksiniminiz var? Bizim gücümüzün yok edemediği tek despotizm sizinki, çünkü sizin despotizminiz aşk ve doğanın eserinin bir sonucu. Doğa adına ne olduğunuzu hatırlayın ve fırtınalı yaşantımıza imreneceğinize bize bu fırtınaları unutturmakla yetininiz. Yaşadığımız tehlikeleri aile kucağında unutalım; sizin bakımınızla güzelleşen yavrularımıza bakarak sıkıntılarımızı unutalım."* (Hunt,1996:162)

Devrim yıllarında, devrim yanlısı kadınlar kendi siyasi kulüplerini kurmadan önce ve bu kulüplerin kapatılması sonrasında da, yerel ve ulusal siyasi konularda tartışmaktan hiç vazgeçmediler. Öyle ki yurttaş olarak kabul edilmediklerinden siyasi organların tartışmalarında yer almasalar dahi, halka açık Meclis balkonlarında -ki Meclis balkonları seçilmişlerin faaliyetlerinin denetlenmesi bağlamında önemli bir işleve sahipti- hep yerlerini aldılar. Ayrıca Devrim hakkında söyleyecek sözü olan her kadın dilekçe yoluyla görüşlerini kamuoyu ile paylaştı. Bilindiği üzere, dilekçe, devrim sırasında hem erkekler hem de kadınlar tarafından çok kullanılmıştır. Hatta bazı dilekçeler, bizzat dilekçe sahipleri tarafından okunabilirdi.

Kadınlar tarafından kullanılan dilekçelerden en önemlisi *Pauline Léone*'un dilekçesidir. 6 Mart 1792 tarihinde *Pauline Léone*, Ulusal Meclise, üzerinde 300'den fazla Parisli kadının imzası bulunan, Ulusal Muhafızların bir birimi olarak askeri kadın birliği kurulması talebini içeren bir dilekçe sundu ve dilekçeyi kendisi okumak istedi (Levy & Applewhite,1990:89). Dilekçe çok önemliydi çünkü halkın silahlı örgütünün bir parçası olmak vatandaşlığın temel öğelerinden biriydi ve kadınlar söz konusu dilekçe ile aslında vatandaş konularının tanınmasını istiyorlardı. Ancak Meclis başkanı *"Doğanın düzenini bozmayalım"* (Levy & Applewhite,1990:89) diye çıktı ve dilekçedeki talep reddedildi. Söz konusu talep 1793 yılında birçok kez yinelenmiş ve reddedilmiştir.

Kadınlar bu dönemde erkeklerle kamusal alanda eşit olma mücadelesi vermekten vazgeçmediler. Öyle ki Eylül 1793'te bir grup Sankülot kadın, tüm kadınları üç renkli kokart takmaya zorlayan bir yasa lehine kampanya başlattı. Çünkü Temmuz 1789'dan itibaren üç renkli kokart, vatandaşlığın simgelerinden biri olmuştu. Konvansiyon kampanyanın ajitasyon boyutundan endişelendiğinden, söz konusu yasayı onayladı, kadınlar artık erkekler yurttaşlar gibi üç renkli kokart takabileceklerdi. (Godineau,2005:33).

Devrimde "kadın militanlık" Parisli bir militanlık. Devrimde, her direniş veya ayaklanmaya katılan veya fikrini beyan eden her kadın, militan değildi. Karşıt görüşlü kadınların davaları için Paris'in mahalle aralarında ve sokaklarında çatıştıklarına rastlanabiliyordu. Kırsal kesimdeki kadınlar ise destekledikleri siyasi gruplara hediyeler göndermek suretiyle bağlılıklarını ifade ediyorlardı. Kadın militanlar ya 30 yaşını geçmeyen ya da 50 yaşının üzerinde kadınlar oluyorlardı. Dolayısıyla davalarının başarısı için mücadele eden kadınlar, genellikle bakacak çocukları olmayan kadınlardı (Godineau,1990:64). Oysa ki militan bir erkek 40 yaşında, çocukları olan bir baba olabiliyordu. Bu da Devrimde eşitsiz rol dağılımını ortaya koymaktaydı. Öyle ki devrim sürecinde ideal kadın, Cumhuriyetçi anne kimliğini taşıyan kadındı. Kadının rolü, çocuklarını "özgürlük, eşitlik ve kardeşlik" ilkelerine sahip çıkan cumhuriyetçi olarak yetiştirmeliydi. Dolayısıyla kadın ulusal meselelerin tartışılmasında yer almamalı ancak çocuklarına benimseteceği devrimci ilkeleri öğrenmek için de siyasi toplumun dışında kalmamalıydı.

Devrim karşıtı erkeklerin kadın algısı, devrimci erkeklere göre daha da kötüydü. Öyle ki monarşist teorisyen *Bonald*, kadını uşak ruhlu olmakla itham etmekteydi. Ona göre Devrim, doğal durumu yani erkeğin uyruk ve iktidar olduğu durumu yıkmıştı (Sledziewski,2005:41). *Bonald*, bir kadının isteklerini yerine getiren erkeğin Tanrıya ve krala karşı görevlerine yerine getiremediğini iddia ediyordu. İngiliz *Edmund Burke*'e göre ise Devrim, evlilik bağını gevşetmiş, cinsel işbölümünün değişmemesi gereken yasalarını ihlal etmiş, evliliği yurttaşlar arası bir sözleşmeye indirgemştir (Sledziewski,2005:41) .

Fransız kadınları kamusal ortak iyiye aktif bir biçimde katkı sağlamak istiyorlardı. Kendilerini özgür bir halkın üyesi olarak görüyorlardı ancak erkeklerin despotizmini aşmak onlar için hiç de kolay görünmüyordu. Kendilerinden vatandaşlık hakları esirgeniyordu ama aynı zamanda "*citoyenne*" olarak isimlendiriliyorlardı (Godineau,1990:68). Aslında kadınlar Devrim yıllarında verdikleri mücadelelerle pek çok hakkı kazanmışlardı. Örneğin, İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi sonrasında, kız evlatlar mal paylaşımında erkek evlatlarla aynı haklara sahip olmuştu. Mart 1791'de vasiyetname bırakmadan ölen kişilerin mallarının eşit paylaşımını garanti altına alan bir yasa kabul edilmişti. 1791 Anayasası erkeklerle kadınların olgunluk yaşını aynı terimlerle tanımlamıştı. 1792'de kadınların kamusal belgelerde tanıklık yapmaya ve uygun gördükleri taahhütlerde bulunmaya yetecek akla ve bağımsızlığa sahip oldukları kabul edilmişti. 1793'te komünal mallarda pay sahibi olmalarına izin verildi. (Landes, 1990:122) Ancak söz konusu haklar medeni haklardı, siyasi haklar değildi.

Kaldı ki kadınlar Napoléon döneminde hazırlanan Medeni Kanunla, Devrim yıllarında kazandığı bu medeni hakların gerisine düşeceklerdir. (Tanilli, 2003:187) Bu bağlamda Devrim yıllarında kadınların “*eksik yurttaş*” olarak var olduklarını söylemek yerinde olacaktır.

3. DEVRİMDE KADIN HAKLARI

Devrim herkese “*eşitlik, özgürlük ve kardeşlik*” vaat ediyordu. Ancak bu herkes içinde kadınlar var mıydı? Devrimci erkeklere göre, kadınlar, özel alanda kalarak, siyasi haklar talep etmeden sadece medeni haklarını kullanarak, bu herkes içinde yer alabilirlerdi. Peki kendi kocasını seçme hakkına sahip olan veya kocasını boşama özgürlüğüne sahip olan kadın, kendi yönetimini seçme hakkı olduğunu düşünüp, bu hakkı alıp kullanmak istemeyecek miydi? Devrimci erkeklere göre, erdemli Cumhuriyet kadınının siyasi bir özne olmayı talep etmesi beklenemezdi. İşte bu ahval içinde kadın haklarının formülasyonunu yapan üç isimden: *Condorcet*, *Olympe de Gouges* ve *Mary Wollstonecraft* dan bahsetmek yerinde olacaktır.

Kadın hakları bağlamında; *Condorcet* kadınların hukuki statüsü, *Gouges* kadınların siyasal rolleri ve *Wollstonecraft* ise kadınların sosyal varoluşuyla üzerine çalışmıştır. Kadın haklarının anlamı üçünde de birbirinden farklıydı. Kadın haklarını; *Condorcet*, siyasal rasyonalitenin gerektirdiği ve Anayasanın geometrisinde talihsiz bir asimetriyi düzelteren bir şey olarak; *Gouges*, kadınların tarihsel seferberliğinin amacı olarak ve *Wollstonecraft* ise üzerinde ısrarlı olunarak “*ezilen cins*”in kendini dönüştürebileceği bir şey olarak görmekteydi (Sledziwski,2005:46). *Condorcet* nin görüşleri saf ve teorikti ve kadınların siyasetten dışlanmasına son vermeye yönelik herhangi bir yasa önerisi içermemekteydi. *Gouges*, kadınları erkek tiranlığından kurtuluş mücadelesine çağırarak suretiyle pragmatik olmayan öneriler getiriyordu. *Wollstonecraft* ise kadınların ezilmişliğine ve haklarının kültürel boyutuna dikkat çekerek daha pragmatik bir kavrayış ortaya koyuyordu.

Condorcet, kadınların siyasi alandan dışlanmasını, diğer ayrımcılık biçimleriyle eş değer tutmaktaydı. Tüm ayrımcılık biçimlerine karşı çıkan *Condorcet*, kadınlara yönelik ayrımcılığı eşitsizliğin bir başka biçimi olarak görüyordu. Her türlü eşitsizliğin kalıcılığını hiç bir hukuki merciin meşrulaştıramayacağını bir diğer deyişle kadınlara erkeklerle eşit haklar tanınmamasını gerektirecek bir neden gösterilemeyeceğini iddia eden *Condorcet*, kadın hakları sorunun genel olarak eşitsizlik sorunu çözüldüğünde ortadan kalkacağını savunuyordu. *Condorcet*, 3 Temmuz 1790 tarihinde “*Journal de la Société*”in beşinci sayısında yayımlanan çözümlemesinde, kadınların yurttaşlık haklarından dışlanması sorununa değinirken şöyle diyordu: “*Ya insan türünün hiç bir bireyinin sahibi hakları yoktur, ya herkesin aynı hakları vardır ve başka birinin haklarının aleyhine oy kullanan kişi, o kişinin dini, rengi ya da cinsiyeti ne olursa olsun, bu şekilde kendi haklarından vazgeçer.*” (Landes,1990:114) *Condorcet* nin kadın hakları sorununu gündeme taşıması kayda değer olmakla birlikte, kadın-erkek eşitliğini hukuki bir mantık sorunu olarak genel eşitlik ilkesinin içinde ele alması,

kadın-erkek eşitsizliği sorunun derinliğinin gözden uzaklaştırılması tehlikesini de doğuruyordu (Sledziewski,2005:47). Öte yandan onun, o dönemde, kadın haklarının formülasyonunu yapmaya girişmiş olmasının önemli olduğunun altını çizmek gerekmektedir.

Olympe de Gouges, erkeklerin kadınlar üzerindeki tiranlığının tüm eşitsizlik biçimlerinin kaynağı olduğunu düşünmekteydi. Ona göre, Devrim, Bastille'in köklerine saldırmamış, despotizmi olduğu gibi bırakmıştı. Ona göre Devrimle tiranlık sadece yer değiştirmişti, dolayısıyla kadınların yapması gereken, erkeklere karşı yeni bir cephe açmak ve hakları için erkeklere karşı mücadele etmektir. *Gouges*, şöyle diyordu: "Ey kadınlar! Kadınlar gözlerinizi ne zaman açacaksınız? Bu Devrimden ne kazandınız? Daha pervasız bir aşağılanma, daha aleni bir küçümseme. Yozlaşma yüzyıllarında sadece erkeklerin zayıflığına hükmettiniz. İmparatorluğunuz yıkılıyor, geriye ne kalıyor? Erkeğin adaletsizliklerinin mahkumiyeti. Doğanın bilge kararlarına dayandırılan, irsi mülkiyetin üzerinde hak talebi." (Landes,1990:114) *Gouges*, İnsan ve Vatandaş Hakları Evrensel Bildirisi'nin bir aldatmacadan ibaret olduğuna işaret etmek ve bildiride geçen "insan" kelimesinin sadece erkekleri kastettiğini ortaya koymak için 1791 Anayasası'nın yayınlanmasından birkaç gün sonra "Kadın ve Kadın Vatandaş Hakları Bildirgesi"ni yazdı. Yazdığı bildirgenin 10. maddesinde şöyle denilmekteydi: "Kadının darağacına çıkma hakkı vardır. Mecliste yer alma hakkı da olmalıdır."⁵ *Gouges*, insan ve yurttaş haklarının hem kadınların hem de erkeklerin hakları olduğunu aksi halde söz konusu hakların evrensellik iddiası taşıyamayacağını savunuyordu. "Kadın ve Kadın Vatandaş Hakları Bildirgesi" özgün bir metin değildi, bununla beraber *Gouges*'un dönemin ayrımcılık politikalarına yönelttiği eleştirisi itibar edilmesi gereken bir duruştur.

*Mary Wollstonecraft*⁶, Fransa'da kadının siyasal alanda dışlanmasını adaletsizlik olarak görmekteydi. Ona göre bu durum, erkeklerin insanoğlunun tek gerçek temsilcisi olarak algılanmanın ve kadınları rasyonel varlıklar olarak görmemenin bir ifadesiydi. *Wollstonecraft* şöyle diyordu: "Kadınlara haklardan pay almalarını sağlayın, onlar o zaman erkeklerle erdem konusunda yarışacaklardır. Eğer kadın ergin olursa, yetkin de olur. Yoksa sadece ödevlerle zincirlenmiş, ezilmiş, zayıf bir yaratık ne olabilirse, öyle olabilir." (Rullmann,1996:272) *Wollstonecraft*, 1790 yılında yayımlanan "Vindication of the Rights of Women"da kadınların kendi kaderlerini kendilerinin tercih etmesi ve toplumun ortak çabasına nasıl katkıda bulunacaklarına kendilerinin karar vermesi gerektiğini savundu. *Wollstonecraft*, kadın ve erkek arasında bir görev paylaşımı istemesine ve anneliği Rousseau'yu anımsatan şekilde yüceltmesine rağmen, kadınların özel alandaki uğraşlarında uzmanlaşma isteğinin de kendi seçimleri olması gerektiğini iddia etti (Landes,1990:130). Ancak o, kadının ezilmişlikten kurtulması için kendi kimliğini inkar etmesine de karşı çıktı. Ona göre annelik, bilgiye ve zekaya aykırı değildi ancak annelik kadının siyasal alandan dışlanmasını da gerektirmemekteydi (Sledziewski,2005:50). *Wollstonecraft*, kadınların cinsel kimliklerinden vazgeçmeden rasyonel bir insan olarak kabul edilmeleri gerektiği esasına dayalı bir kadın hakları formülasyonu yapmıştır.

*Condorcet, Olympe de Gouges ve Mary Wollstonecraft*un yaptığı kadın hakları formülasyonlarının dışında, bu dönemde, kadın hakları formülasyonu olarak kabul edilemeyecek ancak siyasi sistemin demokratikleştirilmesinde kadın-erkek eşitliğine işaret eden, dikkat çekici bir metin vardır, 1793 yılında Montanyar Milletvekili *Guyomar* tarafından hazırlanan "*Bireyler Arasında Eşitlik Partizanı ya da Haklarda Eşitlik ve Gerçekte Eşitsizlik Sorunu*" isimli tasarısı. Söz konusu tasarının özgünlüğü, kadınların siyasete katılımının demokrasinin zorunlu bir koşulu olarak görülmesiydi. "*Kadınlar*" diyordu *Guyomar*, "*Cumhuriyetin köleleri*"dir. "*Kadınların siyasete katılımdan dışlanmasının gerekçesi, onların evdeki varlıklarının gerekli olması mı?*" (Sledziewski,2005:51) diye soruyordu. Ona göre kadınların siyasetten dışlanıyorsa, bu durumda kadınlara vatandaş denmemeliydi: "*Onlara citoyenne değil, citoyen'lerin karıları ya da kızları deyin. Ya sözcükten kurtulun ya da sözcüğe özünü verin*" diyordu (Sledziewski,2005:51). *Guyomar*'a göre etkin bir demokrasiye sahip olmak için kadın-erkek tüm insanların siyasete katılımı sağlanmalıydı.

4. DEVRİMDE KADIN PORTRERLERİ

Thèoigne de Mèricort, Charlotte Corday, Manon Roland, Madam Du Barry, Claire Lacombe, Lucile Desmoulins, Olympe de Gouges; Devrimde öne çıkan kadın portreleridir. Kadınların Devrim içindeki konumunu tam da Devrim içinden göstermede biyografilere yer vermenin önem arz ettiği düşünülmektedir. Tarihsel bir özne hakkında herşeyi bilmenin pek olası olmadığı, biyografi yazarının bireysel hayal dünyasının katılımı olmaksızın biyografi yazımı olamayacağı gerçeğinden hareketle ve biyografilerde tek bir kaynağa bağlı kalma mecburiyetinin olası tüm zaaflarının farkındalığı ile söz konusu kadın portrelerine yer verilecektir. Her biyografiden sonra kısa bir değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır.

Thèoigne de Mèricourt; (Serebryakova,1998:17-29); topraksız bir köylünün kızıydı, monarşi karşıtıydı. Aristokratların gazeteleri ve mizah dergileri onu "*Sefil Kadın*" diye tanımlıyordu. Devrimin ilk yıllarında Jakobenlerin yanında yer almış, ancak monarşistlere karşı kesin zaferin kazanılmasından sonra Jirondenlerin tarafına geçmiştir. *Mèricourt*, kadın-erkek eşitliğini, devrimin sloganlarından biri olarak değil, her günkü politik yaşamda, bilimde, işte gerçekleşmesi gerektiğini savunuyordu. Amazonlar taburunu kurmaya girişti. Bu girişimini Saint Antoine varoşlarındaki kadınlarla paylaşırken şunları söyledi: "*Kendimizi vatanımıza adamayı unutmamalıyız. Silahlanacağız: Doğa bile bu hakkı bize veriyor. Onlardan daha az yiğit, daha az cesur olmadığımızı göstereceğiz erkeklere; Avrupa'ya Fransız kadının kendi haklarının bilincinde olduğunu göstereceğiz.....Fransız Kadınları! Görevimiz büyüktür; yıllardır cahil ve köle durumunda kalan kadının, zincirlerini kırmasının tam zamanıdır....."*

Mèricourt, ayrıca Saint Antoine varoşlarında bir kadın kulübü de kurdu. Jakoben-Jironden çekişmesinin kanlı sonuçlar doğurabileceğini sezen *Mèricourt*, 1793 ilkbaharında Jirondenlerin idam edilmelerinden ve Ulusal Meclisin dışına çıkarılmalarından önce, Paris'in tüm seksiyonlarına, iç barışın sağlanması için

kadınların müdahalesini öneriyordu. Her bölgeden seçilecek altı yurttaş “*dostluk ve kardeşlik*” yazan eşarplarla toplantılara katılacaklardı. Ancak önerisi gerçekleşmedi. Jironden liderlerin Meclisten kovulmasından hemen önce, Jakoben taraftarların saldırısına uğradı, gururu kırıldı, politikayla ilgilenmeyi bıraktı, ruhsal bir hastalık geçirdi ve hastanede öldü.

Mèricourt’ün “sefil kadın” olarak siyasal rakiplerce anılması, kadının sadece kendisi siyasal rakip olarak görüldüğünden değil aynı zamanda bir kadın olarak siyasi alanda var olma mücadelesi vermesindedir. Siyasal bir düzen kurma erkek kadın tüm yurttaşlara hak ve sorumluluklar yükler. İşte Mèricourt, bu hak ve sorumlulukları Saint Antoine varoşlarında yaptığı tüm konuşmalarda yer vermesi suretiyle yalnızca sınıfının temsilcisi değil aynı zamanda bir kadın hakları savaşçısıdır.

Charlotte Corday; (Serebryakova,1998:31-51); küçük bir malikane sahibi, fakir bir soylunun kızıydı. Monarşi taraftarıydı, devrimi gerçekleştirenleri, kutsal geleneklere, unvanlara el koyan iğrenç ayaktakımı olarak görüyordu. *Corday, Marat*’yı öldürmesi halinde, devrimin sonunun geleceğine safça inanıyordu. *Marat*’yı öldürme planı hazırladı. Oysa ki Marat zaten ateşli hummadan ölümcül hastaydı. *Marat*’yı evinde öldürmeye gitmeden önce “*Soyuma Çağrı*” başlıklı bir mektup yazdı. Mektupta şöyle diyordu: “*Dağlılar cinayet ve zorbalık sayesinde zafer kazanıyor.....Fransızlar acele edin, yoksa hatıralarınızdan başka hiç bir şeyiniz kalmayacak.....Fransızlar, düşmanlarınızı tanıyorsunuz. İleri marş! Dostlarımızın ve kardeşlerimizin yaşaması için Dağlılar mahvolmalı....Evet Fransa, senin huzurun, yasaların yerine getirilmesine bağlı; tüm dünyanın mahkum ettiği Marat’ı öldürmekle ben yasaları hiç de ihlal etmedim....Eğer benim bu girişimim başarıya ulaşırsa, Fransızlar ben size yolu gösterdim. Siz düşmanlarınızı tanıyorsunuz. Düşmanı yenmek için ayağı kalkın. İleri!*” *Corday, Marat*’yı evinde bir bıçakla öldürmüştü, Devrim Mahkemesi’ne çıkartıldı, hakkında idam kararı verildi. Onun idamı, Sankülotlar arasında memnuluk yaratırken, aristokratların ve Jirondenlerin gözünde onu bir kahraman yaptı.

Corday’in aristokratların ve Jirondenlerin gözünde çok güzel bir kadındı, Jakobenler ve Sankülotlar için ise tam bir gudubettir. Bu bağlamda dönemin resimlerine bakıldığında Corday’i hangi sınıftan birinin çizmiş olduğunu tespit etmek güç değildir. Ressamların fırçala darbelerinin sınıfsal bilinçten yoksun olamayacağı gibi, Corday’in Marat’ı öldürmesini de sınıfı adına yapılmış bir eylem olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır.

Manon Roland; (Serebryakova,1998:53-93) bir kuyumcunun kızıydı. Jironden taraftarıydı. Fabrika müfettişi olan kocası, Kurucusu Meclise Jironden milletvekili olarak girecek ve hatta bakanlık da yapacaktır. Jironden politikacılar üzerinde etkisi olduğu bilinen *Madam Roland’ın Buzot* ile arasında duygusal bir bağ olduğu bilinmekteydi ancak o hiç bir zaman kocasından ayrılmamıştı. Paris pleblerinden nefret ediyordu. *Manon Roland*’ın, aralarında Robespierre’in de bulunduğu birçok politikacının geldiği salonu vardı. *Madam Roland* 1791 sonbaharında *Robespierre*’e şöyle bir mektup yazmıştı: “*Yurtseverliğiniz tutkulu*

ocağı ülkenizde öyle zor, öyle şerefli bir yola girdiniz ki siz sevimli hükümdar, eminiz ki, düşüncelerini değiştirmeye deneyen namuslu insanların saygı ve memnuniyet hislerini açıkladığı, özgür elleriyle yazılmış bu mektup, sizi derin yalnızlığınızdan kurtaracaktır. Eğer devrim yürüyüşüyle, yasama kurallarının yardımıyla hiç değilse gazetelerde olsa bile tanışabilseydim entrikaya, despotizme, hileye enerjik bir biçimde ve aralıksız olarak karşı çıkmış olan sizi, doğru prensiplerini hiç bir zaman terk etmemiş az sayıdaki cesaretli kocanın arasından sayardım....”

Madam Roland başlangıçta salonundaki sohbetleri, sohbetlere katılmadan ve konuşanlara sezdirmeden dinlediğini daha sonra anılarında söylemişti. Ancak monarşinin yıkılmasından sonra, *Madam Roland* erkekler ateşli tartışmalar yaparken kendi kadın işleriyle uğraşıp suskun kalmak istememiş, sohbetlere katılmıştır. Ulusal Meclis'in her adımını takip eden *Madam Roland*, *Buzot*'nun konuşmalarını hazırlıyordu ve bu konuşmalar *Fransız Yurtsever* gazetesinde yayımlanıyordu. “*Biz kadınlar sizin kalbinizde hüküm sürmek istiyoruz*” diyen *Madam Roland*'ın kocasını ve *Buzot*'yu yöneterek Ulusal Meclis'in kararlarında etkili olduğu bilinmekteydi. 1793 yılının başında Jironden-Jakoben çatışması kızışmıştı. Hakkında tutuklama emri çıkan *Madam Roland*'ın kocası kaçmak zorunda kaldı, ancak o kaçınca *Madam Roland* tutuklandı. Hapishane günlerinde Jakobenleri alaya aldığı, Jirondenleri övdüğü dört cilt tutacak anılarını yazdı. *Madam Roland*, kaçak Jironden vekillerle işbirliği içinde olmakla suçlanıyordu.

Mahkeme için hazırlanmış konuşmasında şöyle diyordu: “...*Ben kimin dürüst ve mert bir yurttaş kimin vatanına sadık yüce gönüllü bir insan olduğunu gözlerimle görüyorum.....Eğer dostlarımla iyi hislerini korumakla suçlu durumuna düşmüşsem tüm dünyanın önünde suçlu olduğumu ilan ediyorum....Devrim esnasında yasaların ve adaletin sık sık unutulduğunu biliyorum, burada bulunmam bunun kanıtı...*” Hakkında idam kararı verilen *Madam Roland*, ölümünden önce soyu için son duyularını kaydetme talebinde bulunmuş ancak bu talebi reddedilmişti. Sonradan ona atfedildiği üzere, idam sehpasında, “*Ey özgürlük, senin arkana sığınılarak daha ne kadar suç işlenecek.*” demiş değildir.

Bayan Roland'ın, *Théoigne de Méricort*, *Claire Lacombe* ve *Olympe de Gouges* ile gurur duyan Paris pleblerinden nefret ettiğini tespit etmek yanlış olmayacaktır. Özellikle salon toplantılarında, özellikle ikili sohbetlerde, evlilik dışı doğmuş *Olympe*'nin okuma yazma bilmediği için ateşli makalelerini bir sekretere dikte ettirdiğini dile getirmekten büyük keyif alıyordu. Jirondenlerin eşleri çoğunlukla politikayla ilgisiz, çocuklarıyla, ev işleriyle uğraşan kadınlardı. Bayan Roland sınıfında farklı bir kadındı. Kendi fikirlerini hiçbir yerde açıkça savunmamıştı, ancak Jirondin politikacıların gerisinde güçlü varlığı Paris varoşlarında hissediliyordu, dolayısıyla Bayan Roland Jirondinler içinde en çok öfke duyulan isimlerden biriydi.

Madam Du Barry, (Serebryakova,1998:95-101) gerçek adı *Jeanne Bécu* idi, meyhanede erkekleri eğlendiren kızlardan biriydi. Babasından sadece soylu bir

unvan miras kalan, işi krala kadın temin etmek olan *Jean Du Barry*, *Jeanne Bècu*'yu meyhanede keşfetmiş ve onu *Pampadour Markizi*'nin yerine geçirmeyi planlamıştır. Bunun için *Jeanne Bècu*'ya bir geçmiş yaratmış, onu aptal ağabeyi ile evlendirmiş ve onu *Kontes Jeanne du Barry* yapmıştır. XV. Louis'yi etkisi altına almayı başaran *Madam Du Barry*; sınırsız yetkilere sahip olmuş ancak kralın ölümünden sonra kendi iktidarının da sonu gelmişti. Kralın ölümünden sonra onun Paris'i terk etmesi istenmişti.

Madam Du Barry bir müddet ortadan kaybolduktan sonra Paris'e dönmüş, ancak onun dönüşü özellikle evvelden onun oda hizmetçiliğini yapmış olan, erken yaşlardan itibaren monarşiye karşı nefret duyan, okumayı yazmayı seven ve kendini Sankülotlara yakın hisseden zenci *Zamore*'a şüpheli görünmüştü. *Madam Du Barry*, monarşistlere para yardımı yapıyordu ve Devrimin düşmanıydı. *Zamore*, onun bu faaliyetlerinden, Devrim Mahkemesi'ni haberdar etti. Devrim Mahkemesi'nde yargılanan *Madam Du Barry*'nin idamına karar verildi. Fakirlerin arasında doğmuştu, fahişeliği unutulmuştu ve oda hizmetçisinin ihanetine uğramıştı. İdam sehpasındaki son sözleri şöyle idi: "*Birkaç dakikacık daha yaşamama izin verin bay cellat*". Zenci *Zamore* ise Devrimin mahvoluşuna ve Napolyon imparatorluğuna şahitlik etmişti, fakir ve unutulmuş bir şekilde öldü. Ölümünden sonra boş odasında üç frank, *Rousseau*'nun bir eseri, *Robespierre* ve *Maraf*'nın resimleri vardı.

Özgürlük, özerklik ve kendi kendine yeterlilik. Özgürlük, olaylar üzerinde etkili olma cesaretini gösterebilmektir. *Madam Du Barry* özgür bir kadındı. *Madam Du Barry* karşı-devrimciydi. Ancak onun karşı-devrimci yapan onun geldiği sınıf değil, geldiği sınıfı inkar etmektir. Fakirlerin arasında doğmuştu ancak kendisini hep aristokratlara arasında hayal etti, hayalini gerçekleştirdi. Cinselliğini kullanarak sınıf atlaması onu tarih sayfalarında monarşistlerin bile sahip çıkmadığı bir kadın yaptı.

Claire Lacombe, (Serebryakova,1998:103-133) taşralı küçük bir burjuvaydı, kırsal bölgelerde turnelere çıkan eski bir drama oyuncusuydu, "*dilber*" diye anılıyordu. Başlangıçta Jakobenlere yakın durdu ancak sonradan Öfkeliilerin tarafına geçti. Buzot bir keresinde *Madam Roland*'a Öfkeliiler yanlısı kadınlar için şöyle demişti: "*Inanın, çamurun içine bulanmış bu şaşkın kadınlar iğrenç birer fahişe. Bu mide bulandırıcı bir görüntü.*" *Lacombe*, ilk kez 1792 Temmuz'unda Yasam Meclisi kürsüsünde dilekçesini okurken fark edildi, şöyle diyordu: "*Kanun yapıcılar! ...Tek bir despot dahi kalmayınca kadar hepsini yok edelim. ...Bize güven veren liderleri başa geçirin, düşmanların ortadan kalktığını söyleyin.*" 10 Ağustos'ta yaralanmasına rağmen çarpışmaya devam eden *Lacombe*'a yurttaş çelengi verildi. Öfkeliilerden, Ulusal Meclis'e de seçilen genç gazeteci *Leclerc* ile aşk yaşadı. *Pauline Lèone* ile birlikte Devrimci Cumhuriyetçi Kadın Yurttaşlar Derneği'ni kurdu. *Leclerc*, Devrimci Cumhuriyetçi Kadın Yurttaşlar Derneği organizasyonunda *Claire*'e yardımcı oluyor, gazetelere kadın hareketlerini olumlayan yazılar yazıyordu. *Leclerc*, *Claire*'den ayrıldıktan sonra, onun arkadaşı *Pauline Lèone* ile evlenmiştir. Devrimci Cumhuriyetçi Kadın Yurttaşlar Derneği, Jirondenlere karşı açık tavır alıyordu. Kadın haklarının güçlü savunucusu *Lacombe*, bir konuşmasında kadın-erkek eşitliğine dair şöyle

diyordu: “Eğer kadınların savaşmaya yetenekleri varsa, devleti yönetmeye de var.”

Aristokratların ve ailelerinin tutuklanmasını birçok kez dile getiren *Lacombe*, aristokratlara karşı terörist önlemlerden yararlanılması ve anayasanın gerçekleştirilmesi talebini içeren Ulusal Meclis'e sunduğu ve yazdıklarını güçlükle okuma imkanı bulduğu dilekçesinde şunları ifade etmişti: “*Aranızda soyluları koruyan kimsenin bulunmadığını, hepsini defettiğinizi kanıtlayın. Büyük masraflarla cumhuriyetin her tarafından gelen halk temsilcilerinin, Mars Meydanındaki heyecanlı sahnede yalnızca oynamak için toplanmadığını tüm Fransa'ya kanıtlayın...Acilen mutluluğa kavuşmak isteyen halkın önünde konuşmak yetmez.Onun, sonuçları hissetmesini sağlamanız gerekir. Halk, kendilerini sabırlı ve ılımlı olmaya çağırın, altınlar içinde yüzen, göbeği yağ bağlamış insanlara nefretle bakıyor...Tüm şüpheliler için tutuklama emri çıkartın, fakat şüpheli gördüğünüz kişileri tutuklama garantisi yalnız kağıt üzerinde mi kalacak? ....Yeterli sayıda olağanüstü mahkeme kurmalısınız.*” *Lacombe*, dilekçeyi okurken Ulusal Meclis salonunda uğultular yükselmişti. Kaldı ki Devrimci Cumhuriyetçi Kadın Yurttaşlar Derneği'nin Öfkeliiler ile kurduğu ilişkiden bazı Jakobenler rahatsızdı. *Lacombe*, ne zaman Ulusal Meclis'te kürsüye yaklaşmayı denese, *Robespierre* başkandan, ona söz vermemesini talep ediyordu.

Çocuğu için şüpheli damgası yiyen *Lacombe* ve yöneticiliğini yaptığı dernek, ılımlı Jakobenlerin iftiralarına çok kez maruz kaldı, bir keresinde bu iftiralara şöyle yanıt verdi: “*Bizi Corday'e, Antoinette'e benzetmeye cesaret eden entrikacılar çıktı. Gerçekten de doğa 'Halkın Dostu'nu ortadan kaldıran canavarlar yaratıyor, ama acaba Corday bizim dernekten miydi? Bizim cinsimiz sadece bir canavar verdi, fakat erkek cinsi arasından çıkan sayısız canavarlar dört yıldır bize ihanet ediyor, bizi eziyor. Bizim gerçeğimiz halkın gerçeğidir, eğer bizi ezmeye kalkarsanız, bu baskıya karşı koyacağız.*” 1794 başlarında dostlarından bazılarının izlenmesi, idama gönderilmesi nedeniyle Devrimden soğudu ve eski mesleği olan oyunculuğa döndü, ancak aynı yıl tutuklandı, bir yılı aşkın süre tutuklu kaldı, Thermidorcuların zafer haberini aldığı anda salıverileceğini düşündü, ancak hemen serbest bırakılmadı. *Robespierre* yanlılarıyla da bir müddet aynı hapisanede kalan *Lacombe*, 1795 yılının sonlarına doğru serbest bırakıldı, nerde ne nasıl öldüğü bilinmemektedir.

Lacombe taşralı küçük bir burjuvaydı, dolayısıyla onun Jakobenler içinde mücadele vermesi doğaldı. Ancak *Lacombe*, Devrimi Devrimci erkelere rağmen savunanlardandı. Onun sert çıkışları ılımlı Jakobenleri rahatsız ediyordu. *Lacombe*, kadınların da erkeklerle eşit birer yurttaş olduklarını savunurken, sınıfının çıkarları için de mücadele vermiştir.

Lucile Desmoulins; (Serebryakova,1998:135-155) kralın maliye bakanlığında memurluk yapan zengin bir babanın kızı; *Robespierre* ile okul arkadaşlığı yapmış başarısızlık avukatlık tecrübesinden sonra gazetecilik yapmaya başlayan, Jakobenler içinde yer alan ancak sonradan *Robespierre* ile arası açılan ve

Danton ile birlikte hareket eden *Camille Desmoulins*'in karısıydı. *Lucile Desmoulins*; eşinin yorulmak bilmez yol arkadaşıydı, onun yazdığı makaleleri temize çekerek ona yardımcı olmaya çalışırdı. Eğer *Camille* monarşist olsaydı, *Lucile* devrimden nefret ederdi, fakat *Camille* devrimci olduğu için *Lucile*'in dünya görüşü de bu doğrultuda belirlendi. *Marie Antoinette*'nin idamından önce günlüğüne şunları yazmıştı: “Şirret kadın! Güneşin seni aydınlatmasına bile layık değilsin.”

Lucile, Öfkeliiler'den hoşlanmıyordu, onların güzel konuşma, bilgi ve zarafet gibi meziyetlere sahip olmadıklarını düşünüyordu. *Lucile*'e göre bunlar, bir devrim armağanı olarak fakirleri kendi yanlarına çekerek varlıklı yurttaşların huzurunu kaçıyorlardı. Onların özel mülkiyet hakkına kastetmeleri *Lucile*'e küstahça geliyordu. *Lucile*, kendine miras kalan malikanenin, ailesinin sahip olduğu rantların özgürlüğe ne gibi zararı olabileceğini anlamlandıramıyordu. *Robespierre* ile de arası açılan *Camille* 1794 başında, *Yaşlı Cordelie*'de solculara karşı korkunç bir kampanya başlattı, kocasının ateşli polemikleri *Lucile*'i korkutuyordu. *Lucile*, taşrada olan *Fréron*'a bir mektup yazdı ve ondan kocasına yardım etmesini istedi, mektupta şöyle diyordu: “*Bu canavarlar Camille*'i, zengin bir kadınla evlendiği için kınamaya cesaret ediyorlar...Ah onlar bir daha benim hakkımda konuşmasınlar, varlığımı unutsunlar, beni bir çöle yerleştirsinler...” *Fréron*, kendini riske atmaktan korktuğu için, baştan savma bir cevap verdi.

Camille oldukça sağa kaymıştı ve bu, *Robespierre* ve onun başını çektiği grubu hırçınlaştırıyordu. *Camille*, Jakobenler Kulübü üyeliğinden çıkartıldı, daha sonra da *Danton*'la birlikte tutuklandı. *Lucile* de *Camille*'in cezasını paylaşmak istiyordu ve diyordu ki: “*Ben niye özgürüm? Sırf kadın olduğum için mi sesimi yükseltmeye cesaret edemediğimi düşünüyorlar? Benim suskunluğuma mı güveniyorlar?*” *Camille*'i kurtarmak için formüller düşünen *Lucile*, *Robespierre*'e mektup yazdı ancak yanıt alamadı, sonra ayaklanma başlatmak istedi, bundan vazgeçti, gardiyayı satın alabileceğini düşünerek *Camille*'i kaçırmada karar kıldı. *Camille* idam edildi, sonra *Lucile* de, *Camille*'in tutuklu olduğu hapisanede isyan çıkarma teşebbüsünde bulunduğu gerekçesiyle tutuklandı, ancak *Lucile* mutluydu, idam kararı karşısında şöyle dedi: “*Böylece ben mutlu bir halde Camille*'imi tekrar görebileceğim.”

Lucile Desmoulins, kocasından bağımsız bir kişilik gösterebilmiş değildir, dolayısıyla tarihte hep *Camille*'in eşi olarak anılacaktır. *Lucile*, genç kızlığında çeyizine konulmuş gümüş takımların, ailesinden ona miras kalan malikenin, ailesinin sahip olduğu büyük rantların özgürlüğe ne gibi bir zararı olabileceğini anlayamadan ölmüştür.

Olympe de Gouges; (Rullmann,1996:254-265) kasap bir babanın kızıdır. Asıl babasının, annesinin vaftiz babası olan, kentnin belediyesinde yüksek bir görevlinin oğlu *Jean-Jacques Le Franc de Caix* olduğu iddiası vardır. Asıl adı *Marie Gouze*'dur, ancak kocasının ölümünden sonra adını değiştirmiştir. *Jirondin* taraftarıydı. Tiyatro oyunu ve roman yazarıydı. Kadınların yazdığı oyunların

temsil edileceği bir tiyatro kurulması, devletin parasal açığının kapatılması için bütün tabakalardan gönüllü para toplanması gibi önerileri olan Olympe de Gouges , Devrim öncesinde, 1789 Mayıs'ında bir yazısında şöyle diyordu: "Soylular taleplerini çekmeliydiler; üçüncü tabaka yasaları çıkarma hakkının yalnızca kendilerinde olmadığına inandırılmalıydılar. Din adamları öncelikli hakların büyük bir bölümünden vazgeçirilmeliydiler."

Devrim sonrasında, Olympe de Gouges, yurtseverlik, din adamları, sosyal reform ve evlilik gibi konularda yazılar yazdı. Ouma yazma bilmediği için makalelerini bir sekretere dikte ettirmekteydi. Kadın ve Kadın Yurttaş Hakları Bildirisi'ni yazan Olympe de Gouges, Marie Antoinette'e yazdığı mektupta: "Bu devrim ancak bütün kadınlar kötü kaderlerinin farkında olurlarsa ve toplumdaki haklarını alamadıklarının bilincine varırlarsa tamamlanacak" demişti. Olympe de Gouges, bir kadın olarak kraliçeye başvurmuş ve kadınlar için kraliçeden siyasi destek istemiştir. XVI. Louis'nin idamına karşı çıkmış, Robespierre ile sert tartışmalara girmiştir. Mahkemede krala kendini savunmasını izin verilmesi gerektiğini savunuyordu. Bu onu siyasi bakımdan şüpheli duruma düşürdü, nitekim 1793 Temmuz'unda tutuklandı. Tutuklanma nedeni olarak, cumhuriyetçi rejimi eleştirdiği, yönetim biçimi olarak doğrudan halkın seçeceği bir sistemi teklif ettiği, bu seçimin de cumhuriyetçiler, Jirondinler ve monarşistler arasında olması gerektiğini savunduğu"Üç Kupa" isimli makalesi gösterilmişti. Halkın egemenlik erkine darbe indirdiği gerekçesiyle idam cezasına çarptırılmıştır. İdamından kısa bir süre önce, Devrim Mahkemesi'nin Jakobenleri sevip sevmediği sorusuna, ayak direterek hep, "iyi yurttaşları, toplumu destekleyenleri" sevdiğini, ama entrika yapanları sevmediğini söyledi.

Olympe, Devrimin gücünün Jakoben erkekler tarafından tüm kadınları ve Jakoben erkekler dışındaki eğilimlere sahip erkekleri hakimiyet altına almak için kullanılmasına karşı kendi yöntemleriyle mücadele etti. Kadınların sadece Jakoben erkekler tarafından değil aynı zamanda Jirondin erkekler tarafından da tam bir yurttaş olarak görülmediğine vurguladı, kadınların Devrim içindeki konumunu gözler önüne serdi. "Kadın ve Kadın Vatandaş Hakları Bildirgesi" ile erkeklerin kadınlar üzerindeki tiranlığının tüm eşitsizlik biçimlerinin kaynağı olduğunu ispat etti.

5. SONUÇ

Fransız Devrimi yılları, kadınların ve erkeklerin bir arada, kimilerinin Devrim lehinde kimilerinin ise Devrim aleyhinde mücadele verdikleri yıllardır. Devrim kadınların tarihinde yeni bir sayfa açmıştır. Kadın erkekten daha az insan ve erkekten daha az yurttaş olmadığını Devrim sürecinde göstermiştir. Kadın hem kendisi hem halkının özgürlüğü hem de sınıfı için savaşmıştır.

Fransız Devrimi'nde de tüm sınıflardan ve tüm siyasi gruplardan kadının karşı karşıya kaldığı eşitsiz bir rol dağılımı vardı. Söz konusu rol dağılımının bir gereği olarak; erkek kamusal alanda siyasetle, kadın ise özel alanda ailesiyle ilgilenecekti. Kadınlar, Devrim yıllarında da eskiden olduğu gibi, erkekler

tarafından, kendi ayakları üzerinde duramayan, başkalarına bağımlı, anne veya kız çocuk şeklinde kimliklendirilmeye çalışılmaktaydı. Öte yandan böyle düşünmeyen erkekler de yok değildi. Ancak Parisli kadınlar kamusal alanda erkelerle eşit bir birey olma mücadelesini vermekten usanmadılar, neticede birçok medeni hakkı kazandılar ve siyasi haklar alanında da epeyce yol aldılar. Bu bağlamda, kadınların kamusal alanda etkin bir birey olarak erkeklere denk olarak var olabilme yolunun açılmasında Condorcet, Olympe de Gouges ve Mary Wollstonecraft'un yaptığı kadın hakları formülasyonlarının öneminin büyük olduğunu altını çizmek gerekmektedir.

Kadınların Devrim içindeki konumunu tam da Devrim içinden gösterme amacına yönelik olarak Devrim içindeki kadın portrelerine yer verilmiştir. Bu isimler: Thèaigne de Mèricourt, Charlotte Corday, Manon Roland, Madam Du Barry, Claire Lacombe, Lucile Desmoulins, Olympe de Gouges'dur. Söz konusu isimler sonraki yıllarda kurumsallaşacak olan kadın-erkek eşitliğinin ilk tohumlarını atmışlar ve hatta bu tohumları filizlendirmişlerdir.

Mèricourt, siyasal bir düzen kurmanın erkek ve kadın tüm yurttaşlara hak ve sorumluluk yüklediği iddiasıyla; Corday'in sınıfı adına Marat'ı öldürmesiyle; Bayan Roland'ın sınıfındaki politikayla ilgisiz, çocuklarıyla ve ev işleriyle uğraşan kadınlardan farklı olduğunu Jirondin politikacılara destek vererek göstermesi suretiyle; Lacombe'in Devrimi Devrimci erkelere rağmen savunan bir kadın olmasıyla; Lucile Desmoulins her ne kadar kocasından bağımsız bir kişilik gösterememiş olsa da kocasının yılmaz destekçisi olarak ve Olympe Devrimin gücünün Jakoben erkekler tarafından tüm kadınları ve Jakoben erkekler dışındaki eğilimlere sahip erkekleri hakimiyet altına almak için kullanılmasına karşı kendi yöntemleriyle mücadele etmesiyle kadın-erkek eşitliğinin ilk tohumlarını atmışlardır. Bu kadınlar doğrudan veya dolaylı olarak kadın hakları, sınıfının tanımı bağlamında halkın özgürlüğü ve de sınıfının çıkarları için savaşmışlardır.

Netice itibariyle, Fransız Devrimi kadınların tarihinde yeni bir sayfa açmıştır. Kadın tüm zaman ve mekanlarda var olma mücadelesinin bir örneğini Devrimde içinde de göstermiştir. Kadının farklı siyasi eğilimler içinde yer alarak Devrim süreci içinde verdiği mücadelenin bugünden bakıldığında çok önemli bir kazancı olmuştur: "Yurttaş olabilmenin bir ön adımı olarak eksik yurttaş olmayı başarmak."

Son Notlar

(¹) Server Tanilli şöyle der: *"Kadınlar katıldılar Devrim'e; ancak, bağdaşık bir bütün olmadıkları için, kimi devrimci oldu içlerinden, kimi de karşı-devrimci."* (Tanilli,2003:s.185)

(²) Montesquieu'nun kadın algısı. (Montesquieu,2003)

26. Mektupta (Usbek'ten Ruksan'a) şöyle denilmektedir: *"Bura kadınları bütün ihtiyat ve temkini kaybetmiş bulunuyorlar. ...Erkekleri bakışlarıyla takip ediyorlar, onlarla kiliselerde, eğlencelerde, hatta kendi evlerinde görüşebiliyorlar;yanlarında da harem ağaları bulundurmamak hiç adet değil! Ora kadınlarında bulunan o asil sadelik ve samimiyet, o kutsal haya ve namus duygusu yerine, burada şamatalı bir şirretlik, aşırı bir saygısızlık var ki, insanın kendisini alıştırması mümkün değil".* (s.105)

38. Mektupta (Rika'dan İbben'e) şöyle denilmektedir: *"Buradaki insanlar arasında büyük bir münakaşadır almış yürümüş. Acaba diyorlar kadınların sahip oldukları hürriyetleri onlardan geri almak mı yoksa onlarda bırakmak mı faydalıdır?.....Bizim hakimiyetimiz zamanımıza ait olup, sadece bizlere şamil bulunmaktadır. Halbuki kadınların güzellik hakimiyetleri, geçmiş zamanları da kucaklamakta ve bütün cihanı içine almaktadır. ....Peygamberimiz meseleyi bir çırpıda halletmiş ve her iki cinsiyetin hukukunu tespit eylemiştir: 'Kadınlar kocalarını şereflendirirler; kocalar da kadınlarını şereflendirirler. Lakin kocaların kadınlardan bir derece üstünlükleri vardır.'* (s.133-136)

53. Mektupta (Zelis'ten Usbek'e) şöyle denilmektedir: *"Bütün aşk ve gayreti sevgilisini muhafazaya münhasır olup, asla ona malikiyeti olmayan bir koca ne acınacak durumdadır."* (s.172)

(³) Rousseau'nun kadın algısı. (Rousseau, 2005)

"Kadın ve erkeği, her yerde ve her işte kabiliyetli görerek cinsiyetlerini birbirine karıştıran ve hiç affedilmeyecek bir suistimale yol açmak konusunda pervasız davranan medeni karışıklık..." (s.217)

"Akıllı anneler! Bana inanın ve tabiatı aldatmaya yelteniyormuş gibi hareket ederek kızınızı nitelikli bir erkek gibi yetiştirmekten vazgeçin ve ondan namuslu bir kadın ortaya çıkarın. Şundan emin olun ki bu şekilde hem kendisine hem de bize daha faydalı olur." (s.218)

"Çocukluğunda disipline alıştıran bir kadın itaat etmekte zorlanmaz. Küçükken anne ve babasına, büyüdüğünde ise erkeğe ya da erkeklerin kararlarına saygı duymakta güçlük çekmez.....Kadın şikayet etmeden kocasının haksızlıklarına katlanmayı öğrenmelidir." (s.224)

(⁴) "Eksik yurttaş" ifadesi Server Tanilli'ye aittir.

(⁵) "Kadın ve Kadın Vatandaş Hakları Bildirgesi" İngilizce tam metni için bkz. <http://www.pinn.net/~sunshine/book-sum/gouges.html>

(⁶) Wollstonecraft, 1759 yılında Londra'da doğdu. Orta sınıf bir ailenin kızıydı. Babası huysuz ve iş hayatında başarısız bir kişiydi, dolayısıyla çocukluk yıllarında zor günler yaşadı. Annesinin ölümünden sonra babasının yeniden

---

evlenmesi üzerine kardeşlerinin bakımını üzerine aldı. Bu dönemde dikiş dikti, ders verdi. Bir müddet İrlanda'da çok çocuklu bir ailenin evinde öğretmenlik yapan Wollstonecraft, bu dönemde "Kız Çocuklarının Eğitimi Üzerine Düşünceler" isimli çalışması yayımlandı. 1788 yılında kadının kaderini kendisinin çizmesi gerektiğini savunduğu "Mary, A Fiction" isimli romanını yazdı, daha sonra "The Analytical Review" dergisine çeviriler ve kitap eleştirileri yazdı. Bu dönemde William Godwin ve Thomas Paine gibi isimlerle iletişim halindeydi. Hayatını yazarlıktan kazanmaya çalışan Wollstonecraft, "A Vindication of the Rights of Men" isimli çalışmasını Edmund Burke'ün "Reflection on the Revolution in France" isimli yazsını karşı yazmıştı. Birçok alanda yazı kaleme alan Wollstonecraft, William Godwin'den hamile kaldı, Godwin evliliği zorlayıcı bir kurum olarak yadıyordu, ancak hamilelik durumu değiştirdi ve Wollstonecraft ile Godwin evlendiler. Ancak Mary Wollstonecraft bebeğini dünyaya getirirken, doğum sırasında kaptığı bir mikroptan dolayı öldü. (Rullmann,1996:265-276)

KAYNAKÇA

BENDASON, Ney (1990): "Başlangıcından Günümüze Kadın Hakları", çev. Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul.

GODINEAU, Dominique (1990): "Masculine and Feminine Political Practice during the French Revolution, 1793-Year III", Women and Politics in the Age of the Democratic Revolution, ed. Harriet B. Applewhite & Draline G. Levy, University of Michigan Press, p.61-80

GODINEAU, Dominique (2005): "Özgürlüğün Kızları ve Devrimci Vatandaşlar", Kadınlar Tarihi Cilt IV, ed. Georges Duby & Michelle Perrot, çev. Ahmet Fethi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s.23-38.

HUNT, Lynn (1996): Erotizm ve Politika, L. Hunt, çev. Ayşe Lahur Kırtunç, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

KATES, Gary (1990): "The Powers of Husband and Wife Must Be Equal and Separate:The Cercle Social and Rights of Women,1790-1791", Women and Politics in the Age of the Democratic Revolution, ed. Harriet B. Applewhite & Draline G. Levy, University of Michigan Press,p.163-180.

LANDES, Joan B. (1990): Women and the Public Sphere In the Age of the French Revolution, Cornell University Press, New York.

LEVY, Darline G.; APPLEWHITE, Harriet B. (1990): "Women, Radikalization, and the Fall of the French Monarchy", Women and Politics in the Age of the Democratic Revolution, ed. Harriet B. Applewhite & Draline G. Levy, University of Michigan Press, p.81-107.

MAINTENANT, Gerard (2005): Jakobenler, çev. İsmail Yerguz, İletişim Yayınları, İstanbul.

MONTESQUIEU, Charles Louis de Secondat (2003): İran Mektupları, çev. Dr.M.Göklü, Anka Yayınları, İstanbul.

ROUSSEAU, J.J. (2005): *Emile Bir Çocuk Büyüyor*, çev. Ü.Akagündüz, Selis Kitapları, İstanbul.

RULLMANN, Maritt (1996): *Kadın Filozoflar Antik Çağdan Aydınlanmaya Kadar*, çev. Tomris Mengüşoğlu, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul.

SARICA, M. (1970): 100 Soruda Fransız İhtilali, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

SEREBRYAKOVA, Galina (1998): Fransız Devrimi'nde Kadınlar, çev. Ahmet Açıkan, Evrensel Basım Yayın, İstanbul.

SLEDZIEWSKI, Elisabeth G. (2005): "Dönüm Noktası Olarak Fransız Devrimi", Kadınlar Tarihi Cilt IV, ed. Georges Duby & Michelle Perrot, çev. Ahmet Fethi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s.39-51.

TANİLLİ, Server (2003): Fransız Devrimi'nden Portreler, Adam Yayınları, İstanbul.

TANİLİ, Server (2004) :Dünyayı Değiştiren On Yıl, Adam Yayınları, İstanbul.

TUNÇAY, M. (2003): Siyasal Düşünceler Tarihi, Seçilmiş Yazılar, cilt 2, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

VON ASTER, Ernest (2004) :Fransız İhtilali'nin Siyasi ve Sosyal Fikirleri, yay.haz. Şennur Şenel, Phoenix Yayınları, Ankara.

KADIN VE KADIN VATANDAŞ HAKLARI BİLDİRGESİ(2006), <http://www.pinn.net/~sunshine/book-sum/gouges.html> (01.09.2006)